

Muzeum Polskich Formacji Granicznych

<https://www.muzeumsg.strazgraniczna.pl/muz/sluzba/infrastruktura-graniczn/1945-1990/oznakowanie-granic-1/teksty/64319.Oznakowanie-granic.html>
04.05.2025, 03:39

Granica zachodnia

Polska granica zachodnia po II Wojnie Światowej określona została podczas negocjacji w Jaltie, 4-11.02.1945 r., i na konferencji w Poczdamie, 2 VIII 1945 roku. Przyjęto wówczas, że zachodnią granicą polski będzie linia biegnąca *od Morza Bałtyckiego, bezpośrednio na zachód od Świnoujścia i stąd wzdłuż rzeki Odry do miejsca, gdzie wpada Nysa Zachodnia (Łużycka) i wzdłuż Nysy Zachodniej do granicy czeskosłowackiej (...).*

Dnia 6 VII 1950 roku w Zgorzelcu rządy Rzeczypospolitej Polskiej i Niemieckiej Republiki Demokratycznej podpisały Układ o wytyczeniu ustalonej i istniejącej granicy polsko-niemieckiej. Do czasu powstania NRD w październiku 1949 roku Polska graniczyła z radziecką strefą okupacyjną Niemiec.

Do oznaczenia granicy państwowej powołano „Polsko-Niemiecką Komisję Mieszaną”. Całą ponad 460 km granicę podzielono na cztery odcinki, nad delimitacją których pracowali cztery grupy.

Gałąkowa długość oznaczonej granicy wyniosła 460,4 km., z tego: - na odcinkach wodnych, przebiegających rzekami i kanałami 389,8 km, - na odcinkach lądowych, biegnących na zachód od Szczecina i Świnoujścia, 51,1 km oraz na wewnętrznych wodach morskich 19,5 km (w tym na wodach Zatoki Pomorskiej 11,1 km, tj. 6 Mm).

W trakcie delimitacji dokonano kilkunastu zmian przebiegu granicy, m.in.: w zamian za włączenie do Polski obszaru o powierzchni ok. 76,5 ha wraz ze stacją wodociągów obsługującą Świnoujście, odstąpiono Niemcom teren o podobnej powierzchni wraz z miejscowością Staffelde (Stawy) na wysokości Gryfina.

Do oznaczenia przebiegu granicy ustawiono 923 kolejno numerowane znaki graniczne. Numeracja rozpoczynała się od miejsca styku granicy z Czechosłowacją na południe od m. Porajów, kończyła się na wydmie nad Zatoką Pomorską na zachód od Świnoujścia.

Oznaczenie przebiegu granicy polsko-niemieckiej w terenie przedstawia się następująco:

na lądowych odcinkach granicy - dwoma żelbetonowymi (pierwotnie drewnianymi) słupami granicznymi, o wysokości 1,8 m, o bokach 22x22 cm., ustawionymi z reguły w odległości 2,5 m od linii granicy po obu jej stronach i ustawionym między nimi, na samej granicy czterościennym słupkiem, tzw. słupkiem poligonowym (początkowo był to pał drewniany);

w miejscach przejścia linii granicy z odcinka lądowego z wodnego na lądowy – trzema żelbetonowymi słupami granicznymi i betonowym monolitem, przy czym dwa słupy i monolit, wysokości 1,25 m., między nimi zostają ustawione na jednym brzegu rzeki lub jeziora, a trzeci słup „kierunkowy” na przeciwległym brzegu, na przedłużeniu linii granicy;

Na Zalewie Szczecińskim i na Jeziorze Nowowarpieńskim linię graniczną oznaczono przy pomocy pomocniczych znaków granicznych, którymi są oświetlone lub nie dalby i pławy (43 znaki graniczne).

Polskie słupy graniczne pomalowane zostały w ukośne białe-czerwone pasy, niemieckie w czarno-czerwono-żółte. Każdy słup zaopatrzony był w tabliczkę z herbem państwa i jego nazwą oraz kolejnym numerem. Numery słupów kierunkowych posiadały dodatkowe oznaczenie literowe np.: 755A.

Podsumowaniem prac nad delimitacją i demarkacją granicy zachodniej było podpisanie 27 I 1951 r. we Frankfurcie nad Odrą aktu o wykonaniu wytyczenia granicy między Polską a Niemcami, zwanym aktem frankfurckim.

Dnia 7 XII 1970 roku Polska i Niemiecka Republika Federalna zawarły układ o podstawach normalizacji ich wzajemnych stosunków. W układzie tym potwierdzono nienaruszalność istniejących już granic.

Z dniem 1 stycznia 1985 NRD rozszerzyła swoje morze terytorialne z 3 do 12 Mm (Polska uczyniła to w 1978 roku). W wyniku tego tory wodne prowadzące do portów w Świnoujściu i Szczecinie znalazły się w granicach NRD. Utrudniało to funkcjonowanie obu portów i doprowadzało do konfliktów z udziałem niemieckiej marynarki wojennej. Dopiero w maju, udało się wynegocjować w Berlinie umowę w sprawie rozgraniczenia wód morskich. Stwierdzała ona m.in., że północny tor podejściowy do portów w Świnoujściu i Szczecinie, w całym jego przebiegu oraz kotwiczowiska znajdują się na polskim morzu terytorialnym, bądź na morzu otwartym.

Akty prawne (wybór):

Układ między Rzeczpospolitą Polską a Niemiecką Republiką Demokratyczną o wytyczeniu ustalonej i istniejącej polsko-niemieckiej granicy państwowej, podpisany w Zgorzelcu dnia 6 lipca 1950r., Dz.U. Nr 14, poz. 106, z 1951 r.

Akt o wykonaniu wytyczenia państwowej granicy między Polską a Niemcami, podpisany we Frankfurcie nad Odrą dnia 27 stycznia 1951r., Dz.U. Nr 53, poz. 346, z 1952 r.

Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Niemiecką Republiką Demokratyczną w sprawie rozgraniczenia obszarów morskich w Zatoce Pomorskiej, podpisana w Berlinie dnia 22 maja 1989r., Dz.U. Nr 43, poz. 233, z 1989 r.

Granica wschodnia

Wytyczenia odcinka granicznego przebiegającego przez teren dawnych Prus Wschodnich i rozgraniczenia wód terytorialnych na Zatoce Gdańskiej dokonano w latach 1957-1958. Dokumenty podpisano w Warszawie 10 IX 1958 r.

Granicę z ZSRR, długości 1244 km, oznaczono w terenie przy pomocy 2439 znaków granicznych:

- na lądowych odcinkach granicy - dwoma żelbetonowymi (pierwotnie drewnianymi) słupami granicznymi, ustawionymi z reguły w odległości 2,5 m od linii granicy po oby jej stronach i ustawionym między nimi, na samej granicy czterościennym względnie kamiennym słupkiem, tzw. słupkiem poligonowym

- w punktach zasadniczych załamania linii granicy i w poszczególnych charakterystycznych jej miejscach - dwoma żelbetonowymi słupami granicznymi i betonowym monolitem, ustawionym między słupami na samej linii granicy

- w miejscach przejścia linii granicy z odcinka lądowego na odcinek wodny i z wodnego na lądowy - trzema żelbetonowymi słupami granicznymi i betonowym monolitem, przy czym dwa słupy i monolit między nimi zostają ustawione na jednym brzegu rzeki lub jeziora, a trzeci słup „kierunkowy” na przeciwnym brzegu, na przedłużeniu linii granicy

Na brzegach Zalewu Wiślanego i Zatoki Gdańskiej w miejscu wyjścia granicy na zalew i zatokę - żelbetonowymi monolitami, ustawionymi na samej linii granicy. Monolity te mają prostokątne okienka, przez które widać stawę nabieżnikową na drugim brzegu Zalewu, a tym samym przebieg samej granicy;

- na wodnych odcinkach granicy - dwoma żelbetonowymi słupami granicznymi ustawionymi na obu brzegach rzeki, strumienia, kanału lub jeziora, względnie na jednym brzegu i wyspie

- na Zalewie Wiślanym w okresie nawigacji - morskimi pławami, a w pozostałym okresie roku - wiechami, ustawionymi na samej granicy oraz nabieżnikami wstawionymi na brzegu

- w Zatoce Gdańskiej linia rozgraniczenia wód terytorialnych Polski i ZSRR - poprzez nabieżnik ustawiony na Mierzei Wiślanej

Przesieka graniczna na polsko-radzieckiej granicy lądowej ustalona została na szerokość 10

m (po 5 m w każdą stronę od linii granicy, licząc w koronie drzew) i powinna być utrzymywana w całkowitym porządku i w miarę potrzeby oczyszczana z krzaków i innych zarośli zasłaniających widoczność.

Linia graniczna między Polską a ZSRR w terenie przebiegała następująco:

Od znaku „Krzemieniec” ustawionego na styku granic Polski, ZSRR i Czechosłowacji (znak graniczny nr 0) do znaku 224 (źródło rzeki San), dalej Sanem do znaku 350, od znaku 351-A do znaku 432-A (odcinek lądowy granicy wytyczony w 1951 roku w wyniku wymiany terytoriów), od znaku 472 do znaku 700, od znaku 701-B do znaku 859-B (odcinek granicy wytyczony w 1951 roku w wyniku wymiany terytoriów), od znaku 860 do znaku 1437 (granica biegnie rzeką Bug), od znaku 1437 do znaku 1987, tj. do styku granic Polski-Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (Okręg Kaliningradzki) i Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, od znaku 1987 do znaku 2439 – monolit (odcinek granicy na terenie dawnych Prus Wschodnich).

Akty prawne (wybór):

Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich o polsko-radzieckiej granicy państwowej, podpisana w Moskwie dnia 16 sierpnia 1945r., Dz.U. Nr 35, poz. 167, z 1947 r.

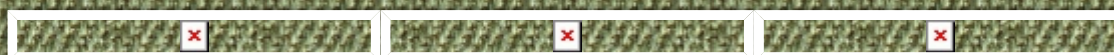
Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich o stosunkach prawnych na polsko-radzieckiej granicy państwowej podpisana wraz z Protokołem końcowym w Moskwie dnia 8 lipca 1948r., Dz.U. Nr 43, poz. 323, z 1949 r.

Umowa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich o zamianie odcinków terytoriów państwowych, podpisana w Moskwie dnia 15 lutego 1951r., Dz.U. Nr 11, poz. 63, z 1952 r.

Protokół pomiędzy Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, podpisany w Moskwie dnia 8 grudnia 1951 r., o wprowadzeniu zmian do Umowy o stosunkach prawnych na polsko-radzieckiej granicy państwowej oraz do Konwencji o sposobie regulowania konfliktów granicznych i incydentów, podpisanych w Moskwie dnia 8 lipca 1948r., Dz.U. Nr 23, poz. 145, z 1952 r.

Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich o wytyczeniu istniejącej polsko-radzieckiej granicy państwowej w części przylegającej do Morza Bałtyckiego, podpisana w Moskwie dnia 5 marca 1957r., Dz.U. Nr 37, poz. 166, z 1958 r.

Umowa między Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich o rozgraniczeniu morza terytorialnego (wód terytorialnych), strefy ekonomicznej, strefy rybołówstwa morskiego i szelfu kontynentalnego na Morzu Bałtyckim, podpisana w Moskwie dnia 17 lipca 1985r., Dz.U. Nr 16, poz. 85, z 1986

Opracował: **Bogusław Tomaszewski** na podstawie materiałów własnych oraz zgromadzonych w Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie (V 2009 r.).

Granica południowa

Południowa granica państwowa Polski ukształtowała się jeszcze w okresie feudalnym. Wtedy to przy jej wytyczaniu brano pod uwagę prawa własności panów feudalnych lub gmin. W wielu miejscach tworzyła liczne zakręty i enklawy oraz kliny wchodzące w teren państwa sąsiedniego. Utrudniało to nie tylko jej ochronę ale i życie mieszkańców. W dużej mierze granica ta jest granicą naturalną, opartą o szczyty gór, czy też niektóre rzeki, np.: Poprad, Dunajec, Olzę. Część jej od Bieszczadów do rzeki Odry w pobliżu Raciborza biegnie generalnie po śladzie przedrozbiorowej granicy polsko-węgierskiej. Odcinek w rejonie Morskiego Oka ustalony został 13 września 1902 roku orzeczeniem Międzynarodowego Trybunału Arbitrażowego w Grazu, a potwierdzonym ostatecznie wyrokiem Najwyższego Trybunału Kasacyjnego w Wiedniu z dnia 6 maja 1909 roku w sprawie rozgraniczenia gruntów prywatnych. Granica biegnąca na obszarze Śląska Cieszyńskiego, Spiszu i Orawy została ustalona w 1920 roku przez aliancką Radę Ambasadorów. Do Polski przyłączono wówczas obszary leżące między Dunajcem a Białką, Chochołowem a Babią Górą oraz od Zwardonia do Piotrowic. Od Raciborza do styku z obecną granicą Niemiec w rejonie m. Porajów, współczesna granica pokrywa się z przedwojenną granicą czechosłowacko-niemiecką.

W latach 1955-1958 przeprowadzono delimitację tej granicy na całej jej długości. Dokonano przy tym 85 drobnych korekt jej przebiegu, likwidując swoiste dziwolągi kiedy to granica dzieliła poszczególne zabudowania, tak że część pomieszczeń była w Polsce, a część w Czechosłowacji. W późniejszych latach przeprowadzono jeszcze kilka zmian przebiegu granicy, między innymi w związku z budową przez Polskę zapory na Dunajcu.

Granicę długości 1310 km wyznacza ponad 18 500 znaków granicznych pochodzących z różnych okresów historycznych, rozgraniczających kiedyś terytoria różnych państw, a tym samym mające różny wygląd. Na granicy są polsko-czechosłowackie, polsko-słowackie, niemiecko-węgierskie, niemiecko-słowackie i niemiecko-czechosłowackie słupy graniczne.

Przebieg granicy państwowej w terenie oznaczono przy pomocy:

pojedynczych znaków granicznych ustawionych bezpośrednio na linii granicy lub na przemian po obu stronach wspólnych granicznych dróg, rowów oraz cieków

wodnych

podwójnych – na początku i na końcu wspólnych granicznych dróg, rowów oraz cieków wodnych, jak również w miejscach gdzie ze względu na przeszkody terenowe nie można było osadzić pojedynczego znaku granicznego

potrójnych – podobnie jak podwójnych znaków granicznych, w przypadkach gdy zastosowanie znaków granicznych podwójnych nie było wystarczające dla wyraźnego oznaczenia przebiegu granicy

Linie graniczną przylegającą do terenów zalewowych Zalewu Orawskiego oznaczono żelbetonowymi monolitami, każdy w kształcie czworobocznego ściętego ostrosłupa, wysokości 2, 3 lub 4 metrów.

Granice przebiegającą przez tereny skaliste, zwłaszcza w rejonie Tatr i Karkonoszy, oznaczono znakami granicznymi wykutymi bezpośrednio w skale.

Załamania linii granicy znajdujące się na drogach oznaczono za pomocą kwadratowych plaketek umocowanych bezpośrednio w nawierzchni tych dróg.

Granica Polsko-Czechosłowacka podzielona została na sześć odcinków – sekcji od I (znak graniczny Krzemieniec) do VI. Numeracja znaków granicznych biegła ze wschodu, od styku z granicą ZSRR na górze Krzemieniec, ku zachodowi, do styku z granicą NRD na rzece Nysle Łużyckiej.

Na znakach granicznych umieszczono literowe oznaczenie graniczących państw: P dla Polski i ČS dla Czechosłowacji.

Wzdłuż granicy państwowej zachowany był w należyтым stanie i oczyszczony z zarośli pas o szerokości 1 m po każdej stronie granicy, licząc od korony drzew. Wzdłuż granicy państwowej biegnącej granicznymi ciekami wodnymi, pas taki wynosił 2 metry na każdym brzegu.

Dokumenty dla znaku granicznego „Krzemieniec” ustalonego na styku granic Polski-ZSRR i Czechosłowacji podpisano w Užhorodzie 18 kwietnia 1946 roku.

27 marca 1957 roku w Berlinie podpisano dokumenty o wytyczeniu styku granic państwowych Polski-Czechosłowacji i Niemiec.

Umowę pomiędzy Polską Rzeczpospolitą Ludową a Czechosłowacką Socjalistyczną Republiką o ostatecznym wytyczeniu granicy państwowej podpisano w Warszawie 13 czerwca 1958 roku.

Akty prawne (wybór):

Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Czechosłowacką o ostatecznym wytyczeniu granicy państwowej, podpisana w Warszawie dnia 13

czerwca 1958r., Dz.U. Nr 25, poz. 159, z 1959 r.

Umowa między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Czechosłowacką Republiką Socjalistyczną o zmianie przebiegu granicy państwowej oraz niektórych innych sprawach związanych z budową i eksploatacją przez Stronę Polską zapory na Dunajcu, podpisana w Warszawie dnia 21 marca 1975r., Dz.U. Nr 11, poz. 59, z 1976 r.

Opracował: **Bogusław Tomaszewski** na podstawie materiałów własnych oraz zgromadzonych w Archiwum Straży Granicznej. (XI 2011 r.). Akty prawne dostępne są na stronie: isap.sejm.gov.pl.